

ACİL DURUMLARDA ÇOCUK DOSTU ORTAMLAR OLUŞTURMA KILAVUZU

Saha testi versiyonunu hazırlayan ve gözden geçiren kurumlar:

Mart 2015

Çocuk Dostu Ortamlar (ÇDO) acil durumlarda çocukların ihtiyaçlarını karşılamak için bir ilk müdahale yöntemi olarak uygulanmakla birlikte zarar görmüş topluluklarla çalışırken bir başlangıç etkinliği olarak da uygulanmaktadır. Çünkü ÇDO'lar çok çabuk kurulabilmekte ve çocukların korunma, ruhsal sağlık, yaygın eğitim gibi haklarının hayata geçirilmesini sağlamaktadır. ÇDO'lar genel olarak acil durumlarda çocukların bakımı ve korunmasına katkıda bulunan geçici destek ortamlarıdır. Ancak bunlar aynı zamanda dezavantajlı çocuklara toparlanma ve uzun vadeli destek dönemi arasında bir geçiş yapısı görevini üstlenmektedir. ÇDO'lar farklı kurumlarca farklı şekillerde adlandırılmalarına rağmen (güvenli alanlar, çocuk merkezli alanlar, çocuk koruma alanları ya da çocuklar için acil durum alanları) yapılan müdahalelerin hepsi çocuklar ve gençler için var olan aynı yardım türleridir¹. Anlatımda kolaylılık açısından bu yazıda, ilgili tüm müdahaleler Çocuk Dostu Ortamlar olarak anılacaktır.

Özetle; ÇDO'ların amacı, güvenli, çocuk dostu ve ilham verici bir ortamda organize edilmiş, yapılandırılmış faaliyetler aracılığıyla çocukların ve gençlerin direnç ve refahına katkıda bulunmaktır. ÇDO'ların en başta gelen katılımcıları ve yararlanıcıları çocuklardır (18 yaşın altındaki bireyler), ancak bazı durumlarda ÇDO'lar 18 yaşın üstündeki gençleri de kapsamakta ve faydalandırmaktadır. Özel hedefler: (1) toplumlari, dezavantajlı çocuklar da dâhil olmak üzere tüm çocukların korunması ve refahı amacı etrafında harekete geçirmek, (2) çocukların oyun oynayabilmeleri, ilgili becerileri edinebilmeleri ve sosyal destek alabilmeleri için fırsatlar sunmak, (3) tüm çocuklara kendi haklarının farkına varmaları için sektörler arası bir destek sunmaktır. Bağlılarına bağlı olmak üzere ÇDO'lar örgün eğitime yeniden başlanması için bir temel oluşturmak ve milli eğitim sistemlerini desteklemek, çocuk koruması ve erken çocukluk gelişimi gibi konularda daha geniş çalışma alanı sağlamak, afete hazırlık ve afet tehlikesini azaltma konularında çaba sarf edilmesini teşvik etmek gibi farklı amaçlarla da kullanılabilmektedir. Bu faaliyetlerin kimileri acil durumun ilerisine de taşınıp geçici toparlanma veya uzun vadeli kalkınma süreçlerinde dahi devam edebilmektedir.

Bu ilkelerin amacı farklı türlerdeki acil durumlarda ve bağlamlarda ÇDO kuran saha ekipleri için pratik bir kılavuz görevi görmektedir. Bu ilkeler, aynı zamanda korunma ve refahın yüksek öncelikler olması gereken zamanlar olan acil durum koşullarındaki savunuculuk çalışmaları ve bağış yapma girişimlerini yönlendirmeyi de amaçlamaktadır.

Farklı paydaşlar arasındaki ortak karar alma süreci en az üretilen şeyin kendisi (yani Kılavuz) kadar önemlidir. Kılavuzun geliştirilmesi uygulamadaki üç farklı topluluk arasında mutabakat oluşturulmasına yardımcı olmuştur. Bunlar; Kuruluşlar Arası Daimi Komite (IASC) Acil Durum Ortamlarında Akıl Sağlığı ve Psikolojik Destek Referans Grubu, küresel Çocuk Koruma Çalışma Grubu ve küresel Eğitim Kümesi'dir. ÇDO'lar; çocukların eğitim, koruma ve psikolojik ihtiyaçlarına hitap ettiğinden ötürü bu üç sektörün ortak bir yaklaşıma sahip olması ve acil durum koşullarında ÇDO'lar kapsamında ortaklaşa hareket etmesi son derece önemlidir.

Kılavuzu kullanırken özen gösterilmesi gereken bir başka husus da hem çevre koşulları hem de kültürel açıdan uygun bir yaklaşım takınmaktır. Bu Kılavuz atılacak adımların çerçevesini tanımlamakta ancak her ortamda birebir uygulanabilecek bir eylem listesi değildir. Örneğin; silahlı çatışmalar ve doğal afetler farklı sıkıntılara sebep olurlar. Dolayısıyla ÇDO'ları farklı türlerdeki acil durumlara göre yeniden uyarlamak gerekecektir. Benzer şekilde, acil durumlar çocukların ondan ne kadar etkilendiğine ve destek olarak verilebilecek kaynak düzeyine bağlı bir biçimde farklılıklar gösterir. Buna ek olarak, Kılavuz kaliteli ÇDO'ların bir gecede oluşmadığını ve çocuklar için olan desteğin zenginleşmesini ve güçlenmesini sağlayan devamlı yeniden değerlendirme ve ayarlamalar yoluyla, acil durumlar süresince geliştiğini

¹ Bazı durumlarda, Geçici Öğrenme Merkezleri, ÇDO'larla aynı çocuk koruma, psiko-sosyal ve acil durum eğitimi fonksiyonlarını yerine getirebilir. Bunun gibi durumlarda Geçici Öğrenme Merkezleri 'Çocuk Dostu Ortamların bir parçası olarak sınıflandırılabilir. Eğer Geçici Öğrenme Ortamlarının odak noktası daha çok 'eğitim' ise bunların ÇDO'lardan ziyade eğitim destekleri olarak sınıflandırılması daha doğrudur.

farkındadır. ÇDO'ların gelişimi sürekli devam eden ve gitgide evrimleşen bir süreç olduğundan tam kapasitede başarımlar sağlayabilmeleri için bu Kılavuzun devamlı olarak kullanılması gerekmektedir.

Kılavuz aynı zamanda çocuk gelişimine ve erkek çocukları ile kız çocuklarının gereksinimleri arasındaki farklara hassasiyet gösterecek şekilde uygulanmalıdır. Örneğin; 16 yaşındaki bir kız çocuğuna uygulanan faaliyetler veya bunların uygulanma biçimi 8 yaşındaki bir erkek çocuğuna uygulanandan çok farklı olacaktır. Nitelikli bir uygulama için ÇDO faaliyetlerinin uyarlanması ve farklı becerilere ve ihtiyaçlara sahip çocuk ve gençler için farklı uygulama üslupları gerekmektedir. Tüm yaş gruplarında kız çocuklarının özel ihtiyaçlarının giderilmesine özel ilgi gösterilmeli ve tam katılımlarının sağlanmasına özen gösterilmelidir.

Kılavuz terminolojisi yoruma açıktır. Günümüzde ne ÇDO'lar için evrensel olarak kabul görmüş bir yönetim sistemi vardır ne de ÇDO'ların kuruluşu ve işleyişine dâhil olan çeşitli rol ve görevler için aynı şey söz konusudur. Yaygın olan bir yapılanma türü; uluslararası ya da ulusal ekipten çocuk koruma, acil durum eğitimi ve/veya psiko-sosyal destek alanlarında deneyimi olan bir süpervizör atamaktır. Bu süpervizör, her biri birden fazla ÇDO'dan ve belirli ÇDO'ları uygulamaya geçiren kişileri eğiten ve destekleyen ulusal bir çalışan ekibinden sorumlu olan birkaç "alan müdürüne" nezaret edecektir. Genellikle her ÇDO'nun, ÇDO operasyonlarını ve içerisinde çalışan kişileri (özellikle çocuklarla çalışan personel veya gönüllüler de dâhil) idare eden bir süpervizör vardır. Bu belgede 'ÇDO çalışanları' ifadesi kabaca ÇDO'larda aktif olarak çocuklar için faaliyetler düzenleyen tüm kişileri ya da orada çalışanlara destek vermek amacıyla ÇDO'ları düzenli olarak ziyaret eden insanları anlatmaktadır. 'Animatörler' terimi özellikle çocuklarla düzenli aralıklarla etkinlikler yapan kişileri (personel ya da gönüllü) ifade ederken, 'etkinlik uzmanı' terimi de geleneksel halk dansları gibi özel etkinlikler düzenlemek amacıyla zaman zaman gelen kişilere verilen unvandır.

2

Olumlu etkiler yaratmak ve zarar vermekten kaçınmak için ÇDO'ların BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne, *Kuruluşlar Arası Daimi Komite (IASC) Acil Durum Ortamlarında Akıl Sağlığı ve Psikolojik Destek Usul ve Esasları*'na ve *Uluslararası Acil Durumlarda Eğitim Ağı (INEE) Eğitimde Asgari Standartlar: Hazırlık, Müdahale, Toparlanma* belgelerine uymaları ve kuruluşlar arası kapsamlı diyalogun ve farklı acil durumlardan edinilen tecrübelerin ürünün olan aşağıdaki ilkeleri izlemeleri ve eylemleri gerçekleştirmeleri gerekmektedir.

İLKELER VE EYLEMLER

Aşağıdaki beş ilke olmazsa olmazlar arasında olup altta belirtilen eylemlerin temelini oluşturmaktadır:

1. Koordineli, kuruluşlar arası ve sektörler arası bir yaklaşım sergileyin
2. Topluluğu harekete geçirmek için ÇDO'ları kullanın
3. ÇDO'larda (sosyal) içermenin fazlasıyla yapıldığından, ayrımcılığın hiç olmadığından emin olun
4. ÇDO'ların güvenli olmasını sağlayın
5. ÇDO'ları ilham verici, katılıma teşvik edici ve destekleyici ortamlar hâline getirin

Eylemler ise şunlardır:

- a. Bir değerlendirme gerçekleştirin
- b. Bütünleşmiş destek ve hizmetleri organize edin
- c. Animatörler ve personel için devamlı bir eğitim ve devamında ek destek sağlayın
- d. ÇDO programlarını izleyin ve değerlendirin
- e. ÇDO'ları aşamalı olarak kapatın ya da ortama uygun olarak dönüştürün

1. Eşgüdümlü, kuruluşlar arası ve sektörler arası bir yaklaşım sergileyin

Zarar gören topluluğun ihtiyaçlarına hitap edilmesi ve programın istikrarlı, kaliteli ve sürdürülebilir olması için ÇDO'lara yönelik eşgüdümlü, kuruluşlar arası ve sektörler arası bir yaklaşım sergilemek gerekmektedir. Tekrarlardan, eksiklerden ve sınırlı kaynakların boşa harcanmasından kaçınmak için etkili bir koordinasyona ihtiyaç vardır. Koruma, eğitim, ruh sağlığı ve psiko-sosyal sektör ile kamp koordinasyonu gibi diğer sektörler arasındaki koordinasyonun, değerlendirme ve faaliyetlerin tekrarlanmasından kaçınılması açısından acil durumun başlangıç evrelerinde sağlanması gerekmektedir. Koordineli bir yaklaşım, işbirliği ruhuna dayanır ve ancak uygulayıcılar aşağıda belirtilen eylemleri yaparsa sağlanır:

- ÇDO'larda kuruluşlar arası işbirliği koordinasyon mekanizmaları kurun ve bunlara dâhil olun. Koordinasyon mekanizmalarının ÇDO'ların bulunduğu yerlerin bir haritasını çizmesi; noksanlıkların belirlenmesi ve giderilmesi, ÇDO'lar için kuruluşlar arası ortak yaklaşımlar ve standartlar geliştirilmesi, eğitim ve kapasite geliştirmeyi düzenlemesi ve ÇDO araçlarında paylaşım ve işbirliği yapması gerekmektedir.
-
- Diğer sektörlerle, koordinasyon yapılarıyla ve bakanlıklarla (Örneğin; sağlık, beslenme, kamp yönetimi, su, temizlik ve gençlik) bağlantı kurun ve işbirliği başlatın.
- Yerel düzeyde, ÇDO'ları devletin afet yönetimi kurulları, yerel kamp yönetimi yapıları veya toplumsal heyetlerle (Örneğin; ihtiyar heyetleri, köy heyetleri ve kentsel bölgelerdeki toplumsal gruplar) koordineli bir şekilde iletin.
- Mevcut devlet kurumlarıyla ortaklaşa çalışarak aileden ayrılmış çocuklar, belli sağlık ve beslenme sorunları olan çocuklar ya da polis hizmeti veya yasal veya sosyal hizmetlerine ihtiyacı olan aileler gibi takviye desteğe ihtiyaç duyan çocuk ve ailelerin yönlendirilmesi için sistemler geliştirin.

2. Topluluğu harekete geçirmek için ÇDO'ları kullanın

Acil durumlar genellikle toplumdaki rutinlerin, hizmetlerin, çocuklara sağlanan desteklerin akışını bozmakla birlikte sıklıkla ailelerin çocuklarına bakma ve onları koruma güçlerini olumsuz etkiler. ÇDO'ların organize edilmesi topluluğun kendi çocuklarını koruması ve desteklemesini sağlamada önemli bir ilk adımdır. ÇDO'ların mümkün olduğu ölçüde topluluğun kendi ağırları, insanları ve kaynakları kullanılarak uygulamaya geçirilmelidir. Dış kurumların tepeden aşağı yaklaşımlarından kaçınılmalıdır. Ebeveynler, dede ve nineler, dini liderler, kadın grupları, gençlik grupları ve diğer topluluklar uygulamaya dâhil olmaya teşvik edilmelidir.

Topluluğun en erken ve en uygun anda çocukların refahı için sorumluluk üstlenmesi elzemdir. İdeal olan; topluluğun ÇDO'nun gelişimine önderlik etmesi ve onu sahiplenmesi, bunun yanı sıra dış kurumların da kolaylaştırıcı bir rol oynamasıdır. Acil durumun çıkış anında, özellikle topluluk kaynakları aksamaya veya yıpranmaya uğramışsa yahut da dış ortaklar topluluk sahiplenmesini sağlamada sınırlı bir kapasiteye sahipse bu mümkün olmayabilir. Ancak toplulukların ÇDO'lardaki sorumluluklarını zamanla arttıracak kademeli bir yaklaşım sergilemek suretiyle topluluk sahiplenmesinin inşa edilmesi mümkündür. Örneğin; yüksek seviyelerde topluluk katılımına izin vermeyen durumlarda ÇDO'lar zarar gören insanlarla yapılacak istişarelerle başlatılabilir. Zaman içerisinde ÇDO'ların sorumluluğu adım adım topluluğa aktarılabilir. Dış ortakların topluluk sahiplenmesini teşvik etme becerileri geliştirmesi, bu süreçte kilit bir rol oynayabilir. Sorumluluk topluluğa devredildikçe rollerin, sorumlulukların ve topluluk ile dış ortakların katkılarının açıkça tanımlanması önemlidir.

Yerel düzeydeki devlet yetkilileri, erkek ve kadın topluluklarının liderleri, topluluk üyeleri ve ÇDO fikrinin arkasındaki farklı alt gruplar ile yakın ilişkiler kurun. Kız ve erkek çocukları ile kendilerine nadiren söz hakkı verilen ve resmi kurum yetkililerinden farklı görüşler sunabilecek ötekileştirilmiş insanların katılımını sağlayın. ÇDO'ların bu iş için uygun olup olmadığını ya da topluluğun çocukları desteklemede farklı yollar tercih edip etmediğini sorun. Eğer ÇDO'lar uygun olarak görülüyorsa, kapsama alınabilecek faaliyetlerle ilgili katılımcıların fikirlerini alın.

Kanaat önderlerinin ve yerel makamların taahhüdünü alın ve topluluğun ÇDO'ların organizasyonuna nasıl yardımcı olacağını sorun. Topluluğun teklif edilen arsa ve ÇDO materyallerinin (çadırlar, eğlence materyalleri, eğitim araçları vb.) güvenliğini sağlayıp sağlamayacağını sorun. ÇDO'lardaki çalışmayı yönlendirecek odak noktalarını topluluğun belirlemesi önerisinde bulunun.

Faaliyetler düzenleyebilecek topluluk ağırları ve uygun yetişkinler gibi kaynaklar tespit edin. Alanın tasarımı ve yapılacak faaliyetler yine topluluğa ve çocukların kendilerine sorulmalıdır.

Mümkün olan zamanlarda zarar gören gruptan ÇDO personeli ve animatörleri seçin. Doğal yardımcıları bulmak için sadece kız ve erkek çocuklarının yardıma ve desteğe ihtiyaç duyduklarında kime koştuklarını sormanız yeterlidir.

Hem kız hem erkek çocuklarının katılımını sağlayın. Bu, (sosyal) içermeyi ve hakkaniyeti teşvik etme konusunda çok önemlidir. Örneğin; 13-19 yaş arası erkek ve kızları ÇDO'ların tasarlanması ve uygulanmasında muhtemel liderler ve karar vericiler olarak atayın.

Ebeveynler ve bakıcıları çocuklar için yapılan faaliyetlere dâhil edin ve onlara yardımcı olacak faaliyetler düzenleyin. Bu faaliyetler arasında tartışma grupları, çocuk bakımı eğitimleri ve merkez için oyuncak yapma atölyeleri olabilir.

ÇDO'yu, topluluktan insanların gidip insani müdahale ve alınabilecek destek hakkında bir şeyler öğrenebilecekleri bir bilgi değiş tokuşu merkezi ve insani müdahale çalışanlarının topluluk hakkında bilgi edinebileceği bir kaynak hâline getirin.

Çocukları harekete geçirin ve akrandan akrana eğitim; çocuk haklarıyla, çocuk korumayla ilgili sorunlarla, sanat yollarıyla farkındalık yaratma; küçük çocukların büyük çocuklar tarafından izlenmesi gibi faaliyetler düzenlemeye teşvik edin. Paralel şekilde, ebeveynlerle çocukların bakış açıları arasındaki uçurumları ve dengesizlikleri önlemek amacıyla ebeveynler ile de çocuk hakları ve çocuk korumayla ilgili sorunlar üzerine benzer faaliyetler düzenleyin.

3. ÇDO'larda (sosyal) içermeyi sağlayın, ayrımcılığı tamamen ortadan kaldırın

ÇDO'lar bütün çocukların desteklenmesi ve hakkaniyet ile içermenin teşvik edilmesi için bizlere bir fırsat sunmaktadır. Ancak birçok ortamda, fazlasıyla dezavantajlı olan çocuklar özellikle onları içermek için gösterilen çabalar olmadan katılım sağlamaya meyilli değildirler. ÇDO'ların belli kişilere karşı ayrımcılık yapması ya da belli alt grupları dışladığı algısının oluşması durumunda ÇDO'ların sosyal bütünlük ve dayanışmaya ihtiyaç duyulan bu zamanlarda gerilimin artmasına neden olması muhtemeldir. Hassas çocuklara, onları ayrı tutmadan ve damgalamadan ulaşabilmek için ve farklı yaş gruplarındaki, farklı etnik kökenleri veya yaşama koşulları olan kız ve erkek çocuklarının farklı ihtiyaçlarını karşılayabilmek için adımlar atılması şarttır.

- Farklı yaşlardaki kız ve erkek çocuklarının özel ihtiyaçlarını karşılayacak faaliyetler düzenleyin.
- Engelli, işte çalışan, okula devam etmeyen, ailelerinden ayrı olan, bunlardan etkilenmiş olan, azınlıklardan gelen çocuklar ile diğer dezavantajlı çocuklara ulaşın ve onları içermeye dâhil edin. Faaliyetlere dezavantajlı çocukların yanı sıra tüm gruplardan nispeten daha dirençli çocukların katılımına olanak sağlamalıdır.
- Hassas çocukların damgalanmasını önlemek amacıyla dirençli, daha az dezavantajlı çocukları da içlerine katın.
- Erkek ve kadın ÇDO animatörlerini ve çalışanlarını çocuk dostu, katılımcı yaklaşımlarla ve fazlasıyla dezavantajlı çocukları nasıl destekleyeceklerini ve içereceklerini öğretmek için eğitin.
- ÇDO'lara katılacak çocukları seçerken şeffaf bir süreç izleyin. İdeal olanı, ÇDO'ların tüm çocuklara açık olmasıdır. Ancak alan ve kaynak yetersizlikleri tüm çocukları kapsamaya yeterli değilse, açık kriterlere dayalı bir seçim süreci geliştirmek faydalı olacaktır. Bu kriterlerin topluluk mensuplarına açıklanması, ÇDO'ların özel kulüpler (Örneğin; sadece belli bir mahallenin çocuklarına ya da 5-12 yaş arası çocuklara mahsus) olduğu gibi bir algının oluşmasının önüne geçecektir. Faaliyetlere katılan çocukların neler öğrendiklerini katılmayanlara anlatmasını teşvik edin. Fazlasıyla dezavantajlı çocukların (Örneğin; bir saldırıya maruz kalmış ya da belirsiz/tehlikeli şartlarda yaşayan çocuklar) daha az etkilenmiş çocuklarla birlikte kapsam dâhiline alınması, damgalanmanın önlenmesi ve sosyal entegrasyon ile akran desteğinin teşvik edilmesi için bazı çabalar sarf edilmesi gerekmektedir.
- Sırasıyla küçük çocuklar (4-7 yaş arası) ve bakımlarını üstlenenler, okul çağındaki çocuklar (8-12 yaş arası) ve ergenlik çağına girmiş çocuklar (13-18 yaş arası) için farklı zaman aralıklarında faaliyetler organize etmeye çalışın. Her alt gruba devinimlerine uygun faaliyetler düzenleyin.
- Eğer çocuk sayısı çok fazlaysa daha çok çocukla daha kısa oturumlar gerçekleştirebilir, dönüşümlü faaliyetler yaptırabilir (Örneğin; çocukların bir kısmı merkezde yapılan faaliyetlere katılırken diğer bir kısmı topluluk içerisinde yapılan faaliyetlere katılabilir), uydu noktalarda faaliyetler gerçekleştirmesi için topluluk mensupları harekete geçirilebilir.
- Çocukların dini tercihlerine saygı duyulmasını, mesela kız ve erkek çocuklarının kendi inançlarına uygun şekilde giyinebilmesini sağlayın. Eğer çocuklar birden fazla dini ya da etnik kökenden geliyorlar ise her alt grubun kendi ibadetlerini gerçekleştirebildiğinden ve ÇDO çalışanlarının tüm inançlara ve etnik gruplara saygı gösterdiğinden emin olun.
- Ergenlik çağındaki kızlar, engelli insanlar gibi geleneksel olarak dışlanan gruplarla çalışma üzerine

uzmanlaşmış personel ya da kuruluşlarla işbirliği yapın. ÇDO'ların yapımında dışlanmış insanların katılımına engel teşkil etmeyecek fiziki imkânların (Örneğin; engelli insanların kolaylıkla ulaşabilmesi) tesis edilmesine özen gösterin.

4. ÇDO'ların güvenli olmasını sağlayın

ÇDO'lar çocuklar için koruyucu bir çevre oluşturmak gibi daha büyük bir stratejinin bir parçasıdır. Değerlendirme sürecinde öne çıkan güvenlikle ilgili endişelerin aynı zamanda ÇDO'ların gelişiminde ve uygulanmasında öncelikler arasına alınması gerekmektedir. Hem içeride hem de dışarıda güvenliği sağlamak için atılması gereken temel adımlar şunlardır:

- Davranış Kuralları ya da bir Çocuk Güvenliği Politikası (Küre'de olduğu gibi) benimseyin ve tüm
- ÇDO alanında temiz suyun ve birbirinden ayrı kadın ve erkek tuvaletlerinin olduğundan emin olun, çocukların hijyen kurallarının önemini anlamasını sağlayın.
- ÇDO'yu kırık camlar, açıkta bulunan elektrik kabloları, kara mayınları ve patlamamış bombalar gibi hayati tehlikeye yol açan unsurlardan arındırın.
- ÇDO'ları şiddetten, tacizden, istismardan ve ihmalden uzak yerler yapmak için ÇDO çalışanlarının ve gönüllülerinin fiziksel şiddete başvurmadığından, 'pozitif disiplin' tekniklerini bildiğinden ve kullandığından, çocuklar arasındaki şiddeti azaltmak için çalıştığından emin olun. Şiddetin nasıl azaltılacağı ve karşılık verileceğinin, disiplin tedbirlerinin nasıl ve ne zaman kullanılacağıнын planlanmasında çocukların da fikrini alın.
- Çocukların nasıl korunabileceği hakkında çocuklar, aileler ve topluluk arasında farkındalık yaratarak çocuk korumayı destekleyin.
- Öngörülebilirlik hissine katkıda bulunan düzenli zaman çizelgeleri oluşturun.
-Çocuklar ve gençlerin yaşam becerileri edinmelerine yardımcı olun ve bu sayede kendilerini ve birbirlerini daha iyi korumalarını sağlayın.

6

5. ÇDO'ları ilham verici, katılıma teşvik edici ve destekleyici ortamlar hâline getirin

Sağlıklı bir şekilde gelişmek için çocukların ilhama ve düzenli bir biçimde oynamaya ihtiyacı vardır. Özellikle çok stresli ortamlarda birçok çocuğun katılımcı ve destekleyici bir ortama dâhil olarak kazanılan psikolojik desteğe de ihtiyacı olmaktadır.

- Kızlar ve erkekler için uygun olan, içinde şarkı, piyes, dans, resim, oyun, hikaye okuma/anlatma, spor, temel okuma yazma ve sayı sayma becerilerinin de yer aldığı farklı etkinlikler düzenleyin. Oyuncaklar ve etkinliklerin kültürel olarak uygunluğundan emin olun. Kültürel açıdan uygunsuz etkinlik ve oyuncakların olması aileleri çocuklarını ÇDO'lara göndermekten vazgeçirebilir.
- Yapılandırılmış grup etkinlikleri ile serbest oyunlar arasında bir denge kurun. Belirli bir zamanda etkinlikler düzenleyin ve çocukların yapacakları etkinliği seçmesine izin verin.
- ÇDO'ları içerisinde renklerin, yerel oyuncakların, çocukların kendi yaptığı oyun araçlarının, sanatsal çalışmaların ve diğer ilginç materyallerin sergilendiği ıslıl ıslıl ilgi çekici ortamlar hâline getirin.
- Yetişkinleri, çocukları motive etmeye ve onlarla olumlu bağlar kurmaya, onları dinlemeye ve görüşlerine değer vermeye teşvik edin.
- Materyaller ve oyuncaklar kullanmaktan ziyade daha çok çocuk çocuğa küme etkileşimine odaklı oyun ve etkinlikler düzenlemesi için çalışanları eğitin.
- Çocuklara saygılı davranın ve engelli ya da özel ihtiyaçları bulunan çocuklar dâhil her bireyin katılımını teşvik edin.
- Onlara kibar davranarak, onurlarını kırmadan, sosyal entegrasyonlarına olanak sağlayarak ve sözlü hakaret ya da dayak cezasından tamamen kaçınarak tüm çocuklara psikolojik destek sağlayın.

- Yaratıcılık gibi özelliklerini gün yüzüne çıkartmak için çeşitli oyun türleri kullanın ve problem çözme, eleştirel düşünme, iletişim, işbirliği vb. becerilerinin gelişmesini sağlayın.
- Mümkün olduğunda, ağır hasar görmüş çocukları uzman destek çalışanlarına bildirin. İstmeden daha çok hasara yol açmamak için yalnızca eğitimli profesyoneller terapi ya da uzman yardımı sağlamalıdır.
- Ara sıra çocukların becerilerini ailelerine ve topluluğa gösterebilecekleri topluluk etkinlikleri organize edin ve çocukların desteklenmesini teşvik edin.

EYLEMLER

A. Ön değerlendirme yapın

ÇDO kurmayı düşünen kuruluşların öncelikle ÇDO'lara ihtiyaç olup olmadığını, güvenli olup olmadığını ve ortama uygun olup olmadığını belirlemek için bir ön değerlendirme yapması gerekmektedir.

Mümkün olan yerlerde ÇDO'lara ilişkin sorulara kümeler ve sektörler dâhilinde ya da arasında yapılan koordineli, kuruluşlar arası değerlendirmelerle yanıt verilmelidir. Değerlendirmelerin topluluk katılımını teşvik etmesi ve çocuklarla gençleri, ebeveynleri, kadın gruplarını, gençlik gruplarını, dini liderler ile topluluk liderlerini vb. etkin şekilde dâhil etmesi gerekmektedir. İçermeyi sağlamak amacıyla değerlendirmelerin cinsiyete, yaşa ve diğer benzer boyutlara ilişkin verileri çözüstürmesi gerekmektedir. Değerlendirmelerde ayrıca şu hususlara da bakılmalıdır:

ÇDO'nun Güvenliği ve Uygunluğu

- Çocukların ve gençlerin güvenliği için en büyük tehditler (fiziksel ve psiko-sosyal) nelerdir? Farklı cinsiyetlere, dinlere, etnik kimliklere, cinsel yönelimlere, engellere sahip kişilere göre nasıl değişmektedirler?
- Bir ÇDO bu tehditleri önleyebilir ya da azaltabilir mi? Ya da bu tehditlerin artmasına mı neden olur (Örneğin; çocukların ÇDO'ya ulaşımıyla ilgili tehlikeler gibi)?
- İnsanların krizden önce yaptığı ve şu anda devam etmeyen ama yeniden başlatılabilecek başka koruyucu uygulamalar mevcut mudur?
- Çocuklar zamanlarını nasıl geçirmektedir? Kızlarda, erkeklerde ya da diğer sosyal kategorilerde bu durum farklılık göstermekte midir?
- Bir ÇDO çocuklara sağlanmakta olan destekleri güçlendirecek midir yoksa mevcut etkinlik ve destekleri kopyalayacak mıdır?
- Erkeklerin yanı sıra kızların mevcut durumunda ÇDO'lar ne denli olanaklı ve güvenli olabilir?
- Aile ve toplulukların bu tür bir müdahaleye karşı tavırları nedir?
- Kız ve erkek çocukları kültüre bağlı olarak genelde ne tür oyunlar oynamaktadırlar ve bunlar ÇDO'larda düzenlenebilir mi?

Topluluğun Katılımı ve İçerme

- Topluluk bir ÇDO'nun kurulmasına nasıl bakıyor? Topluluğun ÇDO'yu geliştirirken sahiplenme ihtimali nedir?
- Toplulukta ya da kampta çocuklara yardım etmek için örgütlenme kapasitesi var mı?
- Topluluktaki ya da kamptaki anahtar kişiler kimlerdir, çocuklar yardım ya da tavsiye istemek için kime başvuruyorlar?
- Topluluktaki ya da kamptaki insanlardan bir ÇDO kurulmasına katılabilecek kilit kişiler kimlerdir? Hangi kız ve erkek çocukları fazlasıyla dezavantajlıdır ve ÇDO faaliyetlerine katılmak için ek desteğe ihtiyaç duyar? Dışarıdan bakanlara yabancı gelebilecek bazı yerel tanımlı sosyal kategoriler de olabileceğini unutmayın.
- ÇDO faaliyetlerine katılması gereken dışlanmış çocuklardan atlanmış olabilecekler var mıdır?

Alan Seçimi

Yetişkinlerin yanı sıra kız çocukları ve erkek çocuklarıyla ya da genç erkek ve kızlarla ilgilenilecek ise alan seçerken şu sorular sorulmalıdır:

- Fazlasıyla dezavantajlı çocuklar nerelerde toplanmaktadır ve bu yerlerin ÇDO alanları olarak kullanılması mümkün müdür?
- Bu muhtemel alan güvenli midir?
- Yakınlarında sağlık tesisleri var mıdır?
- Bu yerde temiz suya ulaşabilmekte midir ve çocuklara ve cinsiyetlere yönelik tuvaletleri var mıdır?
- Bu alana kız çocukları, engelli çocuklar ve diğer hassas çocuklar da girebilmekte midir?
- Alanın mevsimlere ve takvim yılına göre değişimi nasıl olacaktır? Yılın belirli zamanlarında belirli sahipleri ya da kullanıcıları olacak mıdır?
- Çocuk dostu ortamın kurulduğu mülkün ya da arsanın sahibi kimdir?
- ÇDO yetkili olmayan, uygun görülmeyen yetişkinlerin erişimine izin veriyor mu?

Çatışmanın yaşandığı ya da yeni sona erdiği ortamlarda ÇDO'ların askeri kamplara ya da çatışmaların çıkabileceği yerlere ÇDO'lar yerleştirmeden kaynaklanan tehlikeler oluşabilir. Böyle yerlerde aşağıdaki gibi soruların da sorulması faydalıdır:

- Çatışma veya kavgada çocuğu etkileyebilecek birincil riskler nelerdir?
- ÇDO'lara katılan çocuklar için bu riskler nasıl azaltılabilir?
- Okullara ya da kamu alanlarına son zamanlarda saldırılar gerçekleştirildi mi?
- Çocuklar ÇDO'lara gidişte ve eve dönüşte güvende midir? Güvenlikleri nasıl arttırılabilir?

Benzer şekilde, doğal afetlerden hasar görmüş ya da görmesi muhtemel alanlarda afetin türüne göre sorulabilecek ekstra sorular da şunlar olabilir:

- Selden etkilenmemesi için ÇDO'ların nerelere kurulması güvenlidir?
- ÇDO'ların konumlanabileceği yapılar (Örneğin; depremlere karşı) güvenli mi yoksa ÇDO'lar açık alanlarda mı yapılmalı?
- İhtiyaç hissedilmesi hâlinde çocuklar teklif edilen ÇDO'dan güvenli bir biçimde tahliye edilebilir mi?

Yukarıdaki sorulara verilecek yanıtların ÇDO'ların kurulup kurulmaması ya da nasıl kurulması gerektiğiyle ilgili kararlar verirken daha geniş bir durum analizinin ışığında dikkatli bir biçimde düşünülmesi gerekmektedir. Eğer ÇDO'lar güvenli ya da uygun değil ise hassas çocukları desteklemek için farklı aile ya da toplum temelli müdahaleler olabilir.

B. Bütünleşmiş destek ve hizmetleri organize edin

ÇDO'lar eğlence faaliyetlerinin dışında da etkinlikler yürütmektedir. Onlar aynı zamanda çocuk ve gençlerin fiziki gelişimleri, kavramsal, duygusal, sosyal ve ruhsal gelişimini destekleme araçlarıdır. Aşırı yüklenmeden kaçınmak amacıyla ÇDO'ların ilk başlarda aile ve toplum desteğine bağlı nispeten kolay oyun ve eğlence etkinliklerine odaklanmaları genellikle faydalı sonuçlar verir. Ardından ÇDO'ların sevk mekanizmaları oluşturma ve bireyler ya da küçük gruplar için ailevi ya da toplumsal destekle alakalı daha ileri seviye faaliyetleri gerçekleştirmesi mümkündür.

Temel faaliyetler şunlardır:

- Çocuklar için bir öngörülebilirlik ve devamlılık hissi oluşturan oyunlar ile spor, sanat ve kültürel aktivite gibi yapısal bir biçimde verilen eğlence faaliyetleri.
- Şiddet ve aileden ayrı düşmenin önüne geçilmesi için farkındalık yaratma gibi çocuk koruma eylemleri, kara mayınları ve patlamamış bombaların fark edilmesi ve onlardan kaçınılması, çocuk korumayla ilgili sorunların tespiti ve karşılık verilmesine sair sevk mekanizmaları, personel ve gönüllülerin şiddet, taciz ve istismarına karşı davranış kuralları getirilmesi, ebeveynlik becerileri ve çeşitlilik ile çatışmanın yapıcı işbirliği.
- İçlerinde sağlık, beslenme, hijyen, atık yönetimi, afet hazırlıkları vb. bulunan önemli konularda farkındalık yaratılması ve çocuklar ve gençlerin eğitime katılması.
- Çocuklar ve ailelerinin sağlık, eğitim, gıda dağılımı, su ve diğer gerekliliklerle ilgili haklarına ilişkin bilgilendirme.
- ÇDO'nun ve/veya topluluğun çeşitli etkinliklerine sivillerin katılımı ve genç erkek ve kadınların harekete geçirilmesi (Örneğin; genç insanlardan proje teklifleri geliştirmeleri ya da tartışmalar başlatmalarının istenmesi).
- Anne ya da ebeveyn grupları gibi topluluk faaliyetleri ve diğer topluluk buluşmaları için yer tahsisi.

İleri seviye faaliyetler:

- Ebeveynler için faaliyetler (Örneğin; ebeveynlik becerileriyle ilgili tartışma grupları ve bakıcılar için bakım uygulamaları, etkili hijyen ve atık yönetimi, çocuk hakları, çocuk katılımı vb.).
- Bakımdan sorumlu kişilerin psiko-sosyal destek amaçlı tartışma grupları ve bebekler (ve bakımından sorumlu kişiler) ile üç yaşından küçük çocuklar için uygun olan oyun faaliyetleri gibi Erken Çocukluk Gelişimi faaliyetleri.
- 13-19 yaş arası gençlerin tartışma grupları, cinsiyete dayalı şiddet tartışmaları, yetenek geliştirme etkinlikleri gibi ergenlikteki kız ve erkeklere yönelik özel, cinsiyetlere göre değişen faaliyetler.
- Okula devam etmeyen çocuklar ve gençler için (ÇDO'lar asla örgün eğitimdeki çocukları oradan çekip almamaktadır) içerisinde temel okuma yazma ve sayı sayma becerileri de olan yaygın bir eğitim.
- Hem çatışma hem de doğal afet ortamlarında barış inşa etme ve çevre eğitimi ile ilgili faaliyet ve konusunda faaliyetlere ve tartışmalara katılma.
- Sağlık, psiko-sosyal destek gibi diğer hizmetlere erişmeye ihtiyacı olan çocuk ve aileleri tespit edecek, yönlendirecek ve takip edecek bir sevk sisteminin kurulması.

D. ÇDO programlarını izleyin ve değerlendirin

ÇDO'nun gelişimini takip edebilmek ve topluluğu harekete geçirme, faaliyet kalitesi, güvenlik, lojistik destek vb. düzeylerindeki eksikliklerin saptanması için ÇDO'ların düzenli olarak izlenmeye devam edilmesi gerekmektedir. ÇDO'ların izleme işinde ustalaşmış insanlar tarafından periyodik olarak değerlendirilmesi ve faaliyetlerin çocukların hayatları üzerinde anlamlı değişikliklere yol açıp açmadığı anlaşılmalıdır. Buradaki önemli adımlar:

- Animatörler aracılığıyla çocukların kaydını, ailenin rızasını, çocukların bilgilili rızasını, faaliyetlere devamı, faaliyetler esnasındaki davranışları, faaliyetleri kaçırarak çocukların takviyesi, faaliyet planlaması ve faaliyetlerin erkekleri, kızları ya da fazlasıyla hassas çocukları içerip içermediğini izleyin.
- Kuruluş çalışanları aracılığıyla faaliyetlerin kalitesi, animatörlerin beceri seviyeleri, gereçlerin ve lojistik desteğin yeterliliği, bölgedeki korumayla ilgili tehditler ve davranış kurallarının uygulanmasını izleyin.
- Düzenli olarak katılan çocuk sayısı gibi yalnızca süreç göstergelerini değil, aynı zamanda çocukların psiko-sosyal sağlığı gibi bağlamsal olarak bağlantılı olan, ölçülebilir ve devinimsel açıdan uygun olan sonuç göstergelerini de değerlendirin.
- Çocukları ve gençleri de içeren katılımcı izleme yöntemlerini kullanın ve topluluk mensuplarının görüşlerini alın.
- Mümkün olduğu zamanlarda, çocukların hayatlarındaki değişikliklerle ilgili çıktılarının cinsiyet ve yaşa göre çözüştürülmüş dayanak ve son nokta ölçütlerini toplayın ve hiçbir ÇDO'nun uygulanmadığı alanlardaki müdahaleler ile karşılaştırmalar yapın². Karşılaştırma yaparken ortaya çıkabilecek etik meselelerle başa çıkmak içinse bekleme listesi karşılaştırmaları gibi stratejilere başvurun (Örneğin; ÇDO'lara katılan kız ve erkek çocuklarını, ÇDO'su bulunmayan ama ÇDO'lara katılmaya başlamak üzere olan kız ve erkek çocuklarıyla karşılaştırın).

E. ÇDO'ları aşamalı olarak kapatın ya da ortama uygun olarak dönüştürün

11

Topluluk ile ve diğer paydaşlarla istişare içinde daha geniş ölçekli toparlanma planlarıyla bağlanan aşamalı bir kapanış ya da bir dönüştürme planı geliştirin. Sahiplenmeyi ve ÇDO'nun topluluğa geçişini destekleyecek bir tabandan tepeye yaklaşımı izleyin. Topluluğun başından itibaren aşamalı bir kapanış dönemi ve/veya bir devir işleminin gerçekleşeceğinden haberi olmasını sağlayın ve mümkün olduğunca erken bir vakitte bu işlemin gerçekleşeceği hakkında bilgi verin.

ÇDO'ları okullar açılırken kapatmak ya da ÇDO'ları erken çocukluk gelişimi merkezleri, kadın dostu ortamlar, sosyal merkezler, çocuk/gençlik kulüpleri için yerler, okuma yazma kursları ya da mesleki eğitim faaliyetleri gibi sosyal kaynaklara dönüştürmek göz önünde bulundurabileceğiniz seçeneklerden bazılarıdır. Karışıklıkları önlemek ve acil durumların ayrı bir çalışma şeklinin olduğunu fark etmek amacıyla bunların 'ÇDO' dışındaki isimlerle anılması daha doğru olacaktır. Bu seçeneklerden birine topluluk paydaşlarının tam işbirliğiyle karar verilmelidir.

² Burada etik olarak nasıl kıyaslamalar yapılabileceği ve etkili değerlendirmelerin nasıl yapılabileceğiyle ilgili bir referans İnsani Krizlerde Psiko-sosyal Programlarının Değerlendirilmesine Dair Kuruluşlar Arası Rehber'dir (UNICEF, 2010). Şu adreste bulunabilir: <http://www.psychosocialnetwork.net>

ÇDO: YAPILACAKLAR VE YAPILMAYACAKLAR

YAPIN	YAPMAYIN
ÇDO'yu uygulayan diğer kuruluşlarla koordineli olun (özellikle koruma, psiko-sosyal, eğitim ve diğer ilgili koordinasyon gruplarında).	Diğer kuruluşlarla ve de hükümetle işbirliği yapmaksızın tek başınıza ÇDO'lar kurmayın.
Yaygın eğitimi, korumayı ve psiko-sosyal destekleri içeren bütünlük bir yaklaşım benimseyin.	ÇDO'ları yalnızca eğlence ve psiko-sosyal destek için kullanmayın, zira koruma ve eğitim konularına da dikkat edilmesi gerekmektedir.
Toplulukları, aileleri, kız ve erkek çocuklarını tüm karar alma süreçlerine dâhil ederek her aşamada ÇDO'yu sahiplenmelerini teşvik edin.	ÇDO'ları birer hizmet gibi kurmayın ve topluluğa yararlanıcılar gibi davranmayın.
Topluluk grupları, aileler, kültürel şarkılar ile gençlik liderleri ve çocukların destek için başvurduğu kadınları gibi doğal yardımcıları şeklindeki mevcut kaynaklar üzerine inşa edin. Başlangıçta ekipler her gün birkaç saatliğine çocuk gruplarıyla ilgilenmek için toplulukları ziyarete gidebilirler.	Yalnızca zarar gören grup dışından personel ve animatörler işe almayın ya da sadece dışarıdan ithal edilmiş materyal ve etkinlikleri kullanmayın.
ÇDO'ları kız çocukları ve engelli çocuklar gibi dışlanan çocuklar için erişilebilir yerler yapın ve onların farklı ihtiyaçları ve kapasitelerine uygun etkinliklerle onları da içerin.	ÇDO'nun tüm çocuklara açık olmasının erişilebilir ve içerici olması anlamına geldiğini düşünmeyin.
Tüm personel ve animatörlerin davranış kurallarını anladığından ve onlara uyduğundan emin olun.	ÇDO çalışanlarına anlamadıkları ya da umursamadıkları bir kural kâğıdı imzalatırmayın.
ÇDO'ları fiziki, kültürel ve devinimsel açılardan uygun bir biçimde, küçük grupların aynı anda farklı etkinliklerle meşgul olabileceği kadar geniş bir alan sunacak şekilde tasarlayın.	ÇDO'ları ibadethaneler gibi tasarlamayın veya partilerin renklerini kullanarak silahlı çatışmaya davet ediyor havası yaratmayın.
Özel sorunları olan çocukları dinleyin ve destekçi olun, uzman desteğine ihtiyaç duyan çocuklar için gerekli sevkleri yapın.	Çocukları çektikleri sıkıntılar hakkında konuşmaya ya da onları anlatan resimler çizmeye zorlamayın.
Faaliyetlerin zamanlamasının ve yapılışının kız ve erkek çocukları ile aile bireylerinin günlük rutinleriyle uyumlu olmasını sağlayın.	Kız ve erkek çocukları ile topluluk mensuplarının görüşlerini dikkatlice almadan faaliyet türleri ve zamanlarına karar vermeyin.
Farklı yaş gruplarındaki (4-7, 8-12, 13-18) kız ve erkek çocukları için ayrı ÇDO oturumları ve faaliyetleri düzenleyin.	Yalnızca 4-10 yaş grubu ya da yalnızca erkek çocukları için ÇDO'lar düzenlemeyin.
ÇDO'da gerekli ekipmanların olmasını sağlayın. Mümkün olduğunca yerli ve çevre dostu materyaller tercih edin.	Fabrikasyon oyuncaklara aşırı şekilde odaklanmayın ya da ekipmanların bakım ve yenilemelerini ihmal etmeyin.
ÇDO'lara katılan çocuk sayısını belli bir zamanda kontrol edilebilecek bir sayıda tutun.	ÇDO'nun destek ve ilham vermesini engelleyecek kadar çok çocuğun aynı anda katılmasını teşvik etmeyin ya da buna izin vermeyin.

Mevcut değerlendirme verilerini kullanın, koordine ihtiyaç değerlendirmelerinde DO'lar üzerine sorular ekleyin ve mümkün ise DO'ları kurmadan önce ihtiyaç olup olmadığını, güvenli olup olmadığını ve bağlama uygun olup olmadığını belirleyecek hummalı bir değerlendirme yapın.	Tüm DO'ların her bağlama uygun müdahaleler olduğunu varsaymayın.
Acil durumdan etkilenen ulusal ve yerel DO alışanları için psiko-sosyal destek sağlayın.	Tüm ulusal ve yerel çalışanların ya da çocukların danışmaya ya da terapiye ihtiyaç olduğunu varsaymayın. Yalnızca nüfusun küçük bir kısmını oluşturan, ciddi hasar görmüş insanların böyle uzman akıl sağlığı hizmetlerine ihtiyaı vardır.
DO'ları izleyin, değerlendirin ve tecrübelerden öğrenmek ve program kalitesini yükseltmek için bilgileri kullanın.	Değerlendirmeyi göz ardı etmeyin ya da sadece bağışlıları mutlu etmek için değerlendirme yapmayın.
Toplulukla beraber bir çıkış ya da dönüşüm stratejisi belirleyin.	DO'ları son vermeksizin devam ettirmeyin ya da DO'ların okullarla yarışmasına izin vermeyin.

“Bu yayın Avrupa Birliği’nin desteğiyle yayınlanmıştır. Yayının içeriğinin sorumluluğu “yalnızca” yazarlarına aittir ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği’nin resmi görüşlerini temsil etmemektedir.”